

ՇԻՐԱԶԸ ԻՄ ԸՈՒՅԵՐՈՒՄ

Ժամանակակիցների պարտքն է՝ որքան հնարավոր է պահպանել բանավոր Շիրազին... Պետք է ամեն ինչ անել զոհն փրկելու համար այն, ինչ տակավին մնում է մարդկանց հիշողության մեջ:

ՀԱՄ ՍԱՀՅԱՆ

Մեծ գրողին, բանաստեղծին վերաբերող յուրաքանչյուր, նույնիսկ յիտքը ու աննշան քվացող տեղեկություն պիտի գրի ստեղծի, պահպանվի ժամանակակիցների կարմից: Դժվար է և նույնիսկ իմաստ էլ չունի նախասլես ռոռշակի նշել, քե դա ինչ նշանակություն կարող է ունենալ գրողի կյանքի և սանդղագործության ռաուճնափրճան գործում, բայց որ կունենա, դա կսակածից դուրս է: Հիշում եմ, ասանամյակներ առաջ էր, կարծեմ մի լրագրամ կարդացի, քե ինչ կարևորություն է արվել Լ. Տոլստոյի մի երկատի նայանաբերմանը, որն ուղղված է եղել կառապանին՝ Յասնայա Պոլյանա գնալու համար: Միայն Գյուճրիում քանիսին գիտեմ, որ Շիրազից նամակներ, ընծայագրերով լուսակարներ ունեն, ուշագրավ եուշեր ունեն մեծ բանաստեղծի մասին, էլ չեմ ասում, որ ասրիներ առաջ Շիրազի Գոնար քրոջ մու անսել եմ եղթոր երիտասարդական տարիների լուսակարները, սարելիցների ու եանդիսումների սաթիվ մեծ բանաստեղծին նվիրված եաշանվերներ, նամակներ և եատկապես առանձին սանդղագործությունների ձեռագրեր, որոնց մի մասը բատ էության արժանացել է արդեն մասնագործություն պատճառով, գայրացուցիչ ճակատագրի: Ինչպես մի քանի տարի առաջ Գոնարի աղջկա ասնը ինձ և իմ ընկերոջն ասացին, Շիրազի ձեռագրեր, նամակներ, չգիտես ինչ իրավունքով, Խ. Բարսեղյանն է ասրել...

Յավախորհն ուշացնում եք շիրազյան մասունքների հավաքման աշխատանքը: Ըատ բան Շիրազի ժամանակակիցներն անվերադարձ կաանեն իրենց եեա, շատ բան մոռացաթյան կտրվի, և դա մեծ կորուստ կլինի:

...Մինչ այդ Հ. Շիրազին միշտ եանդիպած էի եղել ժողովրդի մեջ, երիտասարդներով շրջապարված, կենդանի խոսք ու գրույցի բռնված, բարբառով երանգավորված խոսքը շարքերին: Երևի այդ էր պատճառը, որ երբ, կարծեմ 50-ական քվականների երկրորդ կեսին էր, նրան անսա եայրենի քաղաքի քաաթոնում անդի եասարակայնության եեա եանդիպման ժամանակ, նախագաուսթյան սեղանի շարջը «թագմած», ճիշան ասած, դա ինձ անսովոր բան քվաց: Մոռեծում էի, քե ուրաթը նա այնքան եանրեթություն պիտի անենա, որ եանգիսա լսի իրեն նվիրված գեկտցումը, ուղթույնի խոսքեր: Ձեկուցման ժամանակ նա մնաց կարգ ու կանոնի սանմաններում: Իսկ երբ ձայնը իրեն արվեց, միանգամայն բնական վիճակի մեջ մասավ: Իսպառ չնկատվեց ոչ սակավ դեպքերում դրսևորվող այն երևույթը, երբ սովորական գրույցի ժամանակ մի բան է ասվում, իսկ պաշտոնական խոսքում՝ բոլորովին այլ բան, եանախ առաջինին ճիշտ եակասակ: Բանաստեղծը լուսում էր այսօր սովորական եանարվույ, բայց այն ժամանակներում դեռևս գրեթե եանդգնություն քվացող եամաթակությունը: Հարգելի գեկուցույը-ասաց Շիրազը-դրվատեց իմ «Միամանթո և Խաջեգարե» պոեմը, բայց իրեն եաշիվ ավել է, քե մեծ Լուեցու «Անուշից» և Վ. Միրաթյանի «Լավաբի ռբաից» եեառ ի՞նչ կարիք կար այդպիսի պոեմ գրելու: Այդ քեմային դիմելու նպատակս այն է եղել, որ Արևմտյան Հայաստանին անդրադառնալու եեարավորություն ունենայի: Այդ պոեմում կենդանի շնչում եմ Միխանն տ Ծովասարր, Գրգուտն ու Բինգյուը, Վանա լիճն տ Կտոց կղզին և աղերսում եմ, որ իրենց չնոռանանք գերուրյան մեջ: Իմ այդ «խորամանկությունը» եասկացադներ եղել են,-չաթումակեց բանաստեղծը,-ուր որ պեաք է, եասցրել եմ, ինձ նեգել եմ դրա եամար: Անցներով իր սանդղագործությունների ապագրության եարցին՝ Շիրազը դժգոհեց, որ չեմ ցանկանում դրանք սուպգրել առունց լուրջ «շակումների», առաջարկում եմ այս եասվածք փոխել, այն արաեայաությունը կրճասել, բնդեանուր ուոմամբ եայրենասիրական ոգին նվաթեցներ: Շիրազին բնդեանեցին դաելիմից լավող ձայները, քե բող ապագրեն, քեկույ մի քիչ փոփոխված ձևով: Շիրազը չեամածայնեց և շարունակեց իրենը. «Պատկերացրեք, որ պոեմն էլ գնացքի նման բան է: Ցանկանում եմ ոչ քե զոհն վերջից վագոն անջասել, այլ նպատակ անեն վերացնել քաշող-ասնող գործությունը: Էե, առանց պարավուգ գնացքն ինչի՞ է պեաք...»:

Սաանդղության և ինքնուրացաեայաման ագաուությունը Շիրազի եամար լիեել-չիեելուոն եափսսար լսնույր էր: Առ ագաուությունը սլիտի պայմանավորեր նրա ոչ միայն սանդղագործության քեմատիկան ու գաղափարական նպատակաուղղվածությունը, այլև՝ վարվելուկերպը: Անխաասափեիորեն որոշ տուրք ասլով ժամանակի գալափարալուսուսթյան կարմից պարասուրվող պաեանցներին՝ սքանով ոչ պաշտոն ու բարեկեցություն էր եեապնդում և ոչ էլ ցանկանում էր այդ գաղափարալուսուսթյանը նվիրված լիեելը եավասաել: Հարկադթարաթ Կեասրիը տալով Կեասրին և նրանից գրեթե ոչինչ չակնկալելով՝ Շիրազը միշտ անեաշտ մաքաոման մեջ էր Աստծո

հանդեպ մեծ եաշվով պարաաղան չմնալու եամար: Այդ մաքառումը բազմազան արտանայություն ուներ՝ իր էաթյամբ բուն շիրազյան բնույթի: Ինչ չէր եաջողվում գրավոր խոսքով, բանավորով էր կատարվում, ինչ անենար էր առանձին ստեղծագործությամբ, Կեսարին տրվելի մեջ էր նրբերանգներով անցկացվում, բաշ դժվար էր պաշտոնական միջավայրում, փողոցում, զանազան հանդիպումների ժամանակ էր դրսևորվում: Նա հո մտքերով, խոսքով, գործով անմիջապես ուղղված էր դեպի ժողովուրդը, վերջինս էլ կենդանության օրոք իսկ նրան լեզվեղացրեց, իսկ զանազան ակնկալիքներով վարչակարգին ծառայող պաշտոնատարներին եամար մնաց եեշտ խոցելի կես:

Իր եհիսմայակի կապակցությամբ Շիրազը Գլումբիում էր: Ինչպե՞ս կարելի էր մանկավարժական ինստիտուտում եանդիպում չկազմակերպել նրա եետ, թեև սա ոմանց գլխացավաք էր թվում՝ «Գ-ա՝ սլիաի անցեմգուր բաներ ապի»: Ինստիտուտի դաելիճը լեիլեցուն էր, գրաից եկածներ էլ կային, շաաերը աքի վրա էին, մաաելու աեղ չկար: Իր եայրենաշունչ խոսքում Շիրազը արակերակոր գրևերումներով մաև եորդորեց ուսանողներին լավ սովորել: «Գ-իտեմ՝ խրաաելը եեշա է, կաաարելը՝ դժվար, շարունակեց Շիթազը, ընկեր Գազիկը (շուտ եկավ նախագաեությունում դեմվողներիցս մեկին՝ մաթեմատիկայի դասախոս Գ. Գրիգորյանին) եիշամ է, որ ես այս ինստիտուտի լեզվագրական բաժնում սովորել եմ և այնքան էլ եաջող սովորող չեմ եղել...»: Այս խոսքի վրա գաելիճն աշխուժացավ, ինքն էլ մեղմ ժպտաց և վրա բերեց. «Ես՝ ուրիշ, դուր՝ ուրիշ»:

Ինստիտուտի կոլեկաիլի անունից Գ. Գրիգորյանը, որ կաաակների և աար խոսքի սիրաաար էր, Շիրազին եանձնեց փողսկրից պաաթաստված սեղանի լսմա, որոշակի միաունով շեշտելով «հիդ» քառը: Դեմքին ժպիտը խաղացելով՝ Շիրազն էլ թե՛ առյուտի՝ ոսկորից սլիաի լինեթ, սաշումի՛..

Հաեղիպումից եեաա եղանք ոեսաորանում, որի մաաուցող աաա աղջիկը սեղանին դեց մաև Մասիսների աեքով ձևավորված բթնձով փլավ, որպես վերաբերմունք Շիթազին: Բանաստեղծը գեունակ ժպաաց: «Մր եզեման, մի օր էլ իսկական Մասիսը կտան աիրոջը», -ասես խոովկան մանկան մնան դեմքը մի կողմ դարձնելով՝ մրմնջաց Շիրազը: Բավական բարձր արամադրությամբ էր ընթաանում գրույցը, երբ Շիրազը կտրուկ փոխեց խոսքի ընթացքը: «Ինձ ուզումուղ ուսանողս եիներից մեկի եազ ու կապը, -ասաց բանասաեղծը, -բավական աղքաաիկ էր, չե՞ք կարող որևէ եմարով նյութապես օգնել նրան»: Ով շաա թե քիչ ճանաչում է Շիրազին, այս պարագայում անսովոր կամ գարմամալի ոչինչ չի աեանի: Ինչքան մամակներ ու գրությունեթ եմ սաացել նրանից, որոնք վկայում եմ բուրբին եարեեաս ու կարելից լինելու նրա տաարաաակամությանը: Սեկի եամար գիմում է, որ «շաա շնորեալի գրչի նախերգունք է», ուշաղիր լինեմք, որ քննության ժամանակ «եույսի աաաողը անդունդը չընկնի», մյուսից լսել է, որ վաա չի սովորում ինստիտուտում, բայց «խնդրում եմ այնուամենայնիվ ուշաղապաանող աչքի գեր մի երկու թարրիչով միշտ մայես նրան», երբորդի սիրաը շաեած լինելու եամար եմարավոր է եամարել իր գիրքը մվեր ուղարկել «ուսումնաժարավ, ուսումնաաենչ Անաեիաից և ուսումնաեոգմաաար Հովեանեես Շիրազից» մակագրությամբ: Տրամադրության լավ պաեին մի անգամ ասացի, թե ինձ ուղարկածղ միջնորդագրերը որ մր քիչ էլ շաաաաաա, սր թեթև ժողովածու կկազմեմ: Շիրազը թե՛ «Այդպիսի ժողովածու ամեմ բանասաեղծ չի կարող ուեեմալ, խաարող չկաարելու եամաթ այդ «մի քիչն» էլ կլրացնեմ»:

1. Ի դեպ՝ եետագայում պարզվեց, որ Շիրազի կողմից ուղարկված ոչ բուրբ գրություններն եմ ինձ եասած եղել, աշապես ինձ եասցեազրվածը չպիաի աեղ գաած լիներ էր. Բարսեղյանի «Շիրազ. եուշ., նովելներ, թանկագին մաադներ» գրքում, որովեեաև Շիրազից սաացած ոչ մի տող դեռևս ուրիշի հանձնած չկամ: Առիթի բերումով ցավով եմ նշելու, որ Բանաստեղծի 80-ամյակի նշան կապակցությամբ ինստիտուտա տարված երկու մամակ մինչև օրս էլ ինձ եամար դեռևս չպարզված եանգամանքներում անեայաացան: Հարկ եմք եամարում եանուն ճշմարտության սասել, որ վերը նշված գրքի 206-րդ էջում աեղ գաած գրության «...խնդրել էի...խոսաացել էիր և մոաացել» արաանայությունից դժվար չէ կաաեել, որ Շիրազի խնդիրքը ինձ եասած պիաի լիներ մի երբորդ անձի միջոցով, աշապես կասեր «խնդրեցի...խոսաացար և մոաացար»: Այդպիսի երբորդ անձ եայունի չի եղել, ինձ դիմած չի եղել, բայց Շիրազին մաացածին բաներ էլ սասել և, մի իրողություն մտաբերելով, եիմա եմ մոտավորապես կոաեում, թե իմ միջավայրից ով կաաող էր այդպիսի երբորդ անձ եանդես եկած լինել: Ինչ վերաբերում է Շիրազի խնդիրքին, ապա սասելու եմ, որ եաջորդ տարի, երբ աեղյակ եմ դարձել, բավարարվել է ամեմարարձր մակարդակով:

Հանդիպման ժամանակ Շիրազի ասածն առիթ եղավ, որ մեր ինստիտուտի արխիվի ընձեռած ենթարկությունների հիման վրա պարզվեց, թե նա երբ է սովորել Լենինականի մանկավարժական ինստիտուտում, առեասարակ նրան վերաբերող ինչ տեղեկություններ կան այդ արխիվում, մանավանդ որ այդ մասին ոչ մի ակնարկ չկա նրա կենսագրությունում: Ինձ հաջողվեց հրամանագրերից հետևյալը իմանալ: 1935 թվականին Շիրազը եղել է լեզվագրական բաժնի երկրորդ կուրսի ուսանող և եռլեռները ամսի երկուսի թիվ 4 երամանով այսպիսի տույժի է արժանացել (պահպանվում է երամանի կեսաղբյուրում): «Հայոց լեզվի և գրականության բաժնի 2-րդ կուրսի ուսանող ընկ. Հովհաննես Շիրազին անում են վերջին մասնագրությունը, սլարապանությունների ժամանակ խոսելու ավելորդ քաջականություններ և միջամտություններ աներս համար»: Հոկտեմբերի 6-ին դրան հաջորդում է թիվ 7 երամանը. «Ուսանող Հովհաննես Շիրազին հետաքրքիր ինստիտուտից առուզումները շահմաներս և անկարգապահության համար»: Հետաքրքիր գուցադիպություն. 1935-ին լույս է ածվում Շիրազի առաջին երկու գիրքը, և նույն թվականին, մեկ շարքովս ընթացքում, արժանանում է երկու տույժի՝ վտարվելով ինստիտուտից:

Տարիներ անց, երբ Շիրազը դարձյալ Գյումրիում էր, ցանկություն հայտնեց Ախուրյան գետի մոտ լինել: Երեք-չորս եռգով մեկնեց ինք: Ոռոգման համար օգտագործելու պուտնառով գետի ջուրը խլատ մվսգել էր: Շիրազը ետվեց. «Էս ի՞նչ է եղել, երբ փոքր ժամանակներս ոսի ձիերը ընթում էին լողացնելու, ջուրն էնքան շատ էր, որ ձիուն վերցնում էր»: Սոսալ էր, անհանգիստ: Սենք մի կուրճ էինք քաշվել: Մի քանի րոպեից հետո Շիրազը թաշկինակը գցեց գետի խիստ բարակում՝ եռանքի մեջ: Կարծես կամենալով մեզ համար հասկանալի դարձնել իր արածի իմասար՝ հանպատասաի քանուտեղծեց: «Բանվոր» լուսագրի աշխատակից Լ. Խուչատրյանը, որ հետագայում երկրաշարժի գոն րոսքձավ, անմիջապես զոր առավ էքսպրտմտը, որից իմ եիչողության մեջ մնացել են միայն կցկտուր կապակցություններ. «Թող հասնի Անի... վիշտ իմ սրտից հանի...»: Ավաժծի իմասան այն էր, որ եթե գետը թաշկինակը հասցնի Անի, րանասանեղծի կարոտը մասամբ կմեղմանա: Գետի ծանծաղ ջուրը հազվել էր շարժում թուշկինակը: «Իմ եույսերի մնան դանդաղ է ընթանում», -ասաց Շիրազը: Կարծես թաշկինակի այդ պատմությունն է, որ ընդերքեթան անցնելով՝ այլափոխված ձևով ներկայացվել է «Գրական քերթի»՝ րանասանեղծի մանվանր մվիրված համարում (1984թ., 17-ը մտրաի, թիվ 12): Գետի աիից վերադառնում էինք ընկճված ուրամադրայանք և դեռ չէինք հասցրել խոսակցության ետմար նյութ գանել րանասանեղծի արամադրայունը րարձ րացնելու ետմար, երբ նա մի կարուկ շարժումով ավտոմեքենան կանգնեցնել ավեց քաղաքի սատիոնի մտ: Մի ադոիկ էր տեսել՝ երկար ծամերով, րարդու պես սրացիկ: Բարձր տրամադրայանր գրայցի րոնվեց նրա եես: Մեզուից մեկը կասակով թե՛ րանաստեղծ, սոված կտարեցիր մեզ: Հաջոթը օրը կրկին հանդիպեցինք: Ջրույցի ժամանակ պարզվեց, որ Շիրազը հանդիպել է մի ուսուցչուես և խոսասացել է իք լուսանկարը աալ նրան: Մոցարպանից հանեց լուսանկարը, գրեց ջերմ խոսքեր և տվեց ինձ, որ հանձնեմ ոտուցչուեսուն: Աչքիս ընկավ, որ ոտուցչուեսու անուը գրված է Մեղա ձևով: Հարցրի՝ չուղե՞նք: Շիրազը թե՛ այդ նկարից քրոջս աանը էի կա, կրեբեմ: Եթե տարիներ անց՝ 1993 թ. այդ մասին էի խոսում, ընկերներիցս մեկը՝ Սերգո Հայրապետյանը, րանացի հեակյալն ասաց. «Շատ հավանակուն է, որ այդ Մեզան իմ րաթեկումներից մեկը լինի՝ Բաթա-ջանյան ազգանունով, հայոց լեզվի դասատու, հանրապետության վաստակավոր ոտուցչուեսի, այժմ թոշակատու, որ դեռ երկրաշարժից առաջ տեղուփոխվել էր Մոսկվա և այժմ ապրում է այնտեղ, իր ադջկա մոա: Նա Շիրազից շատ մամակներ ունի, ոթոնց մի մասը գրված է ոչ թե առանձին թղթերի վրու, այլ Մեղայից սասացած մամակների աալերի արահքում, րասուցքներում: Շիրազը աքրոսաիկումներ է մվիրել Մեղային: Բայց թանն այն է, որ, -ամփոփեց ընկերս,- Մեղան լի ցանկումում այդ ամենը ցույց տալ շատեթին, ու՛ր մնաց թե հանձնի ուրիշի»: Հեսարքրի է՝ ի՞նչ ճակասագիր է ունենալու այդ թանկարժեք հավաքածուն:

Շիրազի սանեղծագործության լեզվին վերաթերող մի ետրված էի գրել, մախքան ապագրության հանձնելը ցանկանում էի մի երկու հարցի վերաբերյալ իր եես գրուել: Եղա Երևանում, գանգեցի տուն: Տիկինը պասաախանեց, թե Շիրազը գործով րոքու է եկել, շուտով կվերադառնա: Աթույան փողոցով րարձրանում էի, երբ «Երևան» երուրանցի մոա նկատեցի Շիրազին: Ջայրացած վիժում էր, առանձնապես հանդիմունում էր մեկին, որ, ինչպես իմացա, ոաթուի եոսի էր: Ջայրույթի պուսճառն այն էր, թե հիմու ռեսաոքանում երգելիս այդ երիգիչը հանրաեայա երգի համապասաախան աողերում («Բաժակները լցրեք իմենք կենացն հայերի...») ոչ թե Ջարոյանի, այլ Հայկ Բժշկյանի անունն է աալիս: «Հայկ Բժշկյանն ո՞վ է, նա ի՞նչ էր, երբը էնոր աված եետագի՞րը...», -այսպես էր եիմնավորում իր գայրույթը

բանաստեղծը: Վայրկյանների ընթացքում վեճը խիստ բոբրոքվեց՝ գրեթե գուրս գալով քաղաքափառության սահմաններից: Կամենալով որքան հնարավոր է շուտ հեռացնել Շիրազին՝ եայտնեցի իրեն տեսնելու իմ մայաաակը: Իջնում էինք դեպի երապարակ: Տեան տպավորությունը ցրելու եամար իմ խոսքն սկսեցի այնպիսի մի կեանք, որն իմ կարծիքով իրեն հաճելի պիտի թվար:

- Չեր սահղծագործության բառապաշարին վերարերող մի եողվածամման բան եմ պաաթասաել, սպագորության եմ եամճնելու աակղեմիայի ամսագրին: Իմ եաշվաամերակ սվելի քան 700 բառ եք սաեղծել?: Ուշադրությունը կենարոնացնելով խոսքի երկրորդ մասի վրա՝ Շիրազն անկեղծորեն զարմացավ:

- Իսկապե՛ս, էդքան բառ ո՞նց եմ սահղծել, դե թող ուրիշներն էլ սաեղծեն, է՛...:

- Նարեկացին ձեզանից շատ է սահղծել:

Նարեկացին եաշվի մեջ չէ, ո՞վ կարող է Նարեկացի լինել, մա վիթխարի եամճար է:

Ցանկանալով խոսակցությունն ավելի մոաեցնել բուն խնդրին՝ ասացի, թե իր կերտած այդ բառերի մեջ կան այնպիսիները, որոնց նշանակությունը այնքան էլ եեշտությունը չի ըմբռնվում, օրինակ «սիրամուր» քառը, ինչպե՛ս եասկանալ դրա իմասար:

- Դրա իմասար,-թույլ չտալով, որ շարունակեմ իմ միաքը և կարծես ուշադրությունն այլ եարցի վրա կենարոնացրած՝ ծոր տվեց Շիրազը,դրա իմասար այն է, որ...սերը մուր ունի:

- Բայց այդ բառը կարծեմ «սեր» և «ամուր» բառերից է կազմված,-փորձեցի աաարկել՝ ասաձյա եավաստիությունը եիմնավոր դարձնելու եամար վկայակոչելով այն տողը, որի մեջ գործածված է այդ բառը՝ «Կրծքիս սալին սեր է կոփում սեր սիրամուր իմ սիրուր»: Ասես ուշադրությամբ չդարձնելով այդ աողին՝ քանասահղծը շարունակեց իրենը. «Մուր քառիզ է, Սեներերի՛մ, սերն էլ մուր ունի, բա՛...»:

Ինձ աներաժեշտ եունով զրույցը շարունակելն այլևս ավելորդ եամարելով՝ անցա այլ եարցերի: Երը եողվածը սպագրվեց, աաամճնատիպն ուղարկեցի Շիրազին: Չգիտեմ եողվածը նրան դուր էր եկել, թե ոչ, բայց ինձ ուղարկել էր «Յոթնասպատում» ժողովածուն՝ շնորեակալական ըմծայագրով:

1977թ. աշմանը եամախ էի լինում Երևանում: Մո օր ոողիոն միացնելուն պես լսեցի, որ ելույթի եամար ձայնը արվում է Հ. Շիրազին: Ուկրաինական գրակաությունն շարաթն էր Երևանում: Դրուն նվիրված եանդիսավոր նիսաին եուզված խոսում էր Շիրազը: Հաջորդ օրը եանդիպեցի նրան, շնորեավորեցի այդ ոգեշունչ ելույթի եամար և գոեունակություն եայանեցի այն կասրակցությամբ, որ իրեն են եամճնարարել այդ ելույթը:

-Ի՛նչ կսես, ի՛նչ եամճնարարել, գիեսս ինչքան քանկ նսաեց այդ ելույթն ինձ վրա: Նախազաեողը չէր ցանկանում ինձ ձայն աալ: Ստիպված եդա մի երկաող գրել նրան. «Հարգելի Կ. Դողաքյան, եթե ինձ ձայն չաաք, աաունց թույլալության աեղից կխոսեսմ»: Էզուց մա սրան-նրան պիտի ցույց աա էղ երկաողս, թե ես իրեն եարգելի եմ եամարում:

-Նուխ՝ դա ոլիմելու պարզ քողաքավարական ձև է, և եթե մա այդպես վարվի, կաեսնեն, որ դու իր ցանկության եակաուկ ես ելույթ ունենուլու հնարավորություն սասցել,-վոթձեցի «պարզություն մուցնել» իրողություն մեջ:

-Ճիշտ կսես,-եանզաուցավ Շիրազը:

Ինձ այնուամենայնիվ եեաաքքքում էր Շիթազի ծննդյան քիականի եարցը: Մի անզում այդ մասին խոսեցի Շիթազի մանկության աարիների ընկեթ, 1914 քիականի ծնունդ Կ. Դուրզարյանի մոա: Նա թե՛ տարիքային աարրերությունն աաամճնապես նկտաելիորեն է զգացվում մունկական եասակում: « Շիրազը,-ավելացրեց մա,-այդ եասակում ոչ պակաս, քան երկու-երեք աարի մեծ կլիներ ինձնից. »: Երը եանլիպումներիզ մեկում, եարմար առիթն օզտագործելով, անդրադարձա այդ եարցին, Շիրազն ոողղակիորեն վերարերումը արաաեայաելու փոխարեն ասաց. «Դուրզարյանի ասածներին ի՛նչ եավաասա, մա աաում է, թե Մաշաոցը մեթ աաեերն ուրիշներից է վերցրել...»: Բանաստեղծը կարողացել էր Դուրզարյանի եողվածը՝ նուիրված մեր աառերի գյուտին և, ոչ այնքան իրողացիորեն, զայրացած էր նթա դեմ:

Կարծեմ 1978 թ. էր, Երևանում եանդիպեցի Շիրազին, զնացինք իր աշխասասենյակը, որը ինչքան եիշում եմ՝ իր ընակարանից ոչ այնքան եեուու զանվող մի փոքթ, անեարմարավա

2. Այդպես էր մինչև 1977թ., երը սպագրվեց եողվածը: Հետագայում, երբ լույս էր տեսել բանասահղծի Երկերի եինգեատողյակը և եաակապես «Հայոց դանթեականը», կրկին անդրադարձա Շիրազի կերտած բառերի եարցին, և պարզվեց, որ դրանց թիվը 1600-ից անցում է:

սենյակն էր: Ջրույցի ժամանակ ասացի քանադանդին, թե իր ստեղծագործություններում վրիպակներ չաա կան, երբեմն այնպիսիները, որ դժվարությամբ են գիտակցվում որպես այդպիսին և երատարակությունից երատարակություն են անցնում՝ աղճատելով նախադասության միաբը: Հարցը քանաստեղծին հետաքրքրեց. «Ճիշտ ես ասում, ես էլ եմ վրիպակներ անել: Բայց ասում ես կան վրիպակներ, որոնք կրկնվում են ստեղծագործություններին հաջորդ երատարակություններում՝ էլ, հիշում ես այդպիսի օրինակ»: Ես հիշեցի այս առգերը, որոնցում մի քանի երատարակությունում «անվերջ» բառը գողծածված է «անշեջ»-ի փոխարեն՝ «Մի գյուղ անա Կարավստոր՝ Կարավներ են եարսները նոր, Ռրոնց անվերջ աչքերի մեջ Միրո լորկ քերդն անառիկ»: Շիրազն ինչ-որ բանի մասին էր մտորում և մեկ էլ կես շուրջ, կես կատակ ասաց. «Դ-ի որ գործերս քեզ այնքան են ծանոթ, որ սխալներս ես բռնում, առեղծածս հարյուրավոր բառերն ես քննում, մի քիչ ավելի ընդարձակ խոսք ասա, էլի...»: Անհարկն ինչքան անսպասելի, այնքան էլ սրամտոս թվաց ինձ: Դա խթանիչ դեր ունեցավ Շիրազի գեղարվեստական վարպետության հարցերին վերաբերող աշխատանքին ձեռնամուխ լինելու գործում:

Ավ. Իսահակյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված Գյումրիի եռերկամական նիստին մասնակցում էր նաև Շիրազը: Նա իրեն շոյված էր գգում, որ հայրենի քաղաք գալու կապակցությամբ հանրապետության ղեկավարների կողմից իր նկատմամբ բավական ուշադիր վերաբերմունք է ցուցաբերվել: Հռեկյանական հանդիսությանը մասնակցելու համար Երևանից Գյումրի ուղևորվող իրենց ավտոմեքենաների շարանը նա այսպես նկարագրեց իր ելույթի եեևց սկզբում. «Մերորի որդի Կարենի առաջնորդությամբ (կլառվ յաի շրջվեց դեպի նա) ավտոները Իսահակյանի նկարագրած ուղեների քարավանի նման ուղղություն վերցրեցին դեպի իմ պաշտելի Գյումրի...» Այս խոսքի վրա դաեյիճն աշխուժացավ, ծախանարեցին երկուսին էլ: Այդպիսի բարձր արամադրությամբ երկի առաջին տնգամ էի անհուն Շիրազին:

1983 թ. հունիս ամիսն էր: Հայաստանի գրողների միության պլենումը Գյումրիում անցկացվեց: Շիրազն էլ էր եկել, երայթ էլ ունեցավ: Շաա էր փոխվել, նիհարել էր, գունատ էր, խոսքն ու արամադրությունն էլ նախկինը չէին: Ինձ այնպես թվաց, թե նրա կեցվածքը որոշ չափով գրողների միության նախագահի վերաբերմունքով պայմանավորված լինելու տպավորություն էր թուլնում: Լավ չեմ հիշում, թե առ օրերից ինչքան ժամանակ էր անցել, երբ փոքրիկ խաչկապ (րանդերո) ստացա նրանից. «Խարստություն ամենեցուն» պոեմն էր, որի վերջին տոգում «կարմիր» բառի վրա քանաստեղծի կողմից երկու գույնի գիծ է քաշված, և ներքևում գոված է «եռլսի» բառածկը: Վերը նշված պլենումի օրերին Շիրազին ասացի, թե շատ մի մասնակցի հանդիպումներին, միջոցատումներին, կեոգնես:

- Ո՞վ գիտի՝ մեկ էլ կլինե՞մ իմ ծննդավայրում, վիճակս էլ անհուն ես...:

Իսկապես, Շիրազն այլևս չեղավ Գյումրիում, և դա մեր վերջին հանդիպումն էր:

ШИРАЗ В МОИХ ВОСПОМИНАНИЯХ

Резюме

С. Мелконян

Подчеркивается та мысль, что проявляется необъяснимая медлительность в деле издания воспоминаний о Ширазе. Так же представляются новые сведения из биографии Шираза. Отмечается, как великий поэт относился к некоторым, касающимся его, вопросам, которые нашли место в научных трудах автора данной публикации.